

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35րդ ՏԱՐԻ

1886 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15

ԹԻԻ 3848

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ԳԱԻԱՌԱՅ ՎԻՃԱԿԸ

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՎԱՆՔԵՐՆ

ԵՒ

ԳԻՒՂԵՐԸ

Բ. ՎԱՆՔ ՍՐԲՈՅ ԳԱՆԻԿԼԻ

Ս. Կարապետի վանքէն քսան վայրկեան անդին կառուցեալ է, ունի քառասուն սենեակ եւ եկեղեցի մը յանուն սուրբ Աստուածածնի : Սոյն վանուց կառուցման կամ հիմնարկութեան մասին եւս չը կայ մի որոշ յիշատակութիւն , ամեն ինչ անցզլոյն միջութեան մէջ թաղուած է : Սա միայն կըսուի իրրեւ վաւերական թէ՛ կար աստ մատուռ մը յանուն սուրբ Աստուածածնայ , ուր ապա գալով Օշին ոմն իշխան ի Կիլիկիոյ , կը մնայ անդ եւ ի յիշատակ որդւոյ իւրոյ Դանիէլի կը կոչէ եկեղեցին յանուն սրբոյն Դանիէլի մարգարէին : Թէ ո՞վ էր այս Օշին՝ յայտնի չէ : Իւր գերեզմանը կայ վանուց եկեղեցւոյն հարաւային կողմը պատին մէջ , որոյ վրայ կը տեսնուի հետեւեալ արձանագրութիւնը , տօ՛հ եւ անճոռնի գրերով .

« Ի ՄԵԾ Թ. Վ. Զ Զ Ե. Փոխեցաւ Ոշնին Ա. որ զայս կիրս կարդա հայր մեր որ երկին ասա հոգւոյն » :

Ասոր կցեալ է ուրիշ տապանաքար մ'ալ

որոյ վրայ կը տեսնուի հետեւեալներն .

« ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԱԾ ամենայն սրբոց բարեխաւսութեամբ ողորմեա բեկի հոգուն » :

Ասոնցմէ զատ ուրիշ արձանագրութեանց կամ ո՛ր եւ է յիշատակի մը նշոյլը չը կայ :

Եկեղեցւոյն դրան վրայ գրուած է այս յիշատակարանն .

Տեսչութիւն երկնային ի բարձունց իջեալ ի յայց ,
Ջտերունեան տաճարս այս վերստին նորոգեաց .
Յանուն Ս. Դանիէլ քաջազարմ սերնդի ,
Քաջազուն Օշին վեհ մեծանուն իշխանի ,
Օգնութեամբ տիօք հայկազնեան գրոհի ,
Ջանիւք առաջնորդ խաչակ զգօն դեառի ,
Որ յաջորդ սրբազան Կարապետ վեհի
Ի զարմէ Դաւիթեան երկրորդ Կարմըրցի .

ՅԱԺԻ 1839 ՌՄՂԱ ՆՊ. 14

Բաց ի վերոյիշեալ տապանագրէն , խառն ի խուռն գիշուած գրութեանց լաբիւրինթոսէն լոյս մը չէ կրցուած տեսնուիլ վանուց անցելոյն վրայով : Միայն Սոյ Միքայէլ կաթողիկոսին մէկ կոնդակը կայ Դաւիթանուն վարդապետի մը յանձնեալ , ուղղեալ առ « Եկեղեցասէր բարեպաշտ Հայկազունը » , յորում վանուց « հնութեան եւ վաւերականութեան » վրայ շատ մը ներբողներ հիւսելէ գինի , կը յորդորէ նպաստամտոյց լինիլ վանուց շինութեան եւ նորոգութեան :

Զը մոռնանք յիշել թէ , վանուց մօտ այրի մը մէջ կան երկու գերեզմաններ որոց տապանագիրք՝ թէ եւ եղծեալ , սաւ հայն միոյն վրայ դեռ կը կարդացուի « Նա-հատակ Քրիստոսի » բառերն :

Սոյն վանքը չ'ունի եկամուտ մը՝ ինչպէս Ս. Կարապետի վանքը . կ'ապրի ուխտաւոր-

բաց նուէրներով եւ իւր արտերը մշակելով : Իւր թեմականը կը կազմեն երեք գիւղեր , Կարմեր , Մուհճուսուն եւ Պալակասի : Իւր վերջին գէտերն են՝ Կարապետ եպիսկոպոս , Սահակ վարդապետ , Ստեփան վարդապետ , Յովհաննէս վարդապետ , շուշտակ Դաւիթ վարդապետ , եւ այժմ՝ Ստեփան եպիսկոպոս Սանտաճեան միաբան սրբոյ էջմիածնի :

Ստեփան վարդապետի վախճանէն յետոյ , վանքը՝ թէ՛ ժամանակին ձախորդութեանց եւ թէ՛ վարիչ Յովհաննէս վարդապետին անգործութենէն կամ թուրութենէն , շատ թշուառացու եւ աւուր հացի կարօտ մնաց : Յետոյ վիճակայնոց ջանիւք Կիւրիւնցի վարդապետն եկաւ բայց նա ալ չը կրցաւ օգուտ մը ընել , վերջապէս Ն . Սրբազնութիւնն՝ Ս . Եպիսկոպոս Սանտաճեան երեք տարիէ ի վեր հոն է եւ ուրախալի է տեսնել թէ՛ վանքը կը յառաջադիմէ օր ըստ օրէ ի լաւ անդր : Այս տարի Աստուածածնայ տօնին վանուց միաբաններէն սարկաւազ մը վարդապետ ձեռնադրեց որով վանուց միաբանութեան հիմը գրուեցաւ : Շատ ուրախառիթ էր եւ ազգովին շնորհակալութեան արժանի տեսնել Ն . Սրբազնութեան անձնուիրութիւնն որ ազդին խարխալած եւ աւերակ դարձած վանք մը վերակենդանացնելու եւ պայծառացնելու համար սրտագին կ'աշխատէր : Ամէն բան կանոնաւոր ընթացքի մը վերածուած է . եւ Ն . Գերապատուութեան ջանիւք հաստատուած է նա եւ փոքր դպրոց մը , ուր թէեւ այժմ սակաւաթիւ , այլ ապագային մէջ երբ սոյնօրինակ խնայողական դրութեամբ վանքն իւր առջի վիճակն ստանայ , բազմաթիւ աշակերտներ կը սորվին հայկական կանոնաւոր եւ ներդաշնակաւոր երգեցողութիւնն , որ իւր բացակայութեամբ կը փայլի Կեսարիոյ թեմին մէջ , յորմէ հետէ փակեալ է Ս . Կարապետի դպրոցը , շնորհիւ Առաքելի : Կը յուսանք որ Ս . Պատրիարք Հայրը գնահատելով ազդին այս անձնուէր աշխատանքին ըրած ջանքերն , պիտի հաճի քաջալերել զայն յօգուտ եւ ի պայծառութիւն վանուցս : Վանաց գրատունը բաւական հարուստ է ձեռագիր եւ տպագիր գրքերով , ամենեքին նուէր բարեպաշտ անձանց :

Գ . Ս . ՍԱՐԳՍԻ ՎԱՆՔ

Կեսարիոյ երկու ժամ , Թալասէ կէս ժամ եւ Տէրէվէնք գիւղէն տասը րոպէ հեռաւորութեամբ ձորի մը մէջ կառուցեալ է . սորա շինութեան թուականը չը կրցինք գտնել : Բայց կ'աւանդեն որ , եկեղեցին Հայ աբեղայ մը փորած է միակտուր քարի մը կամ ժայռի մը մէջ : Եկեղեցին շատ մութ է եւ հին եւ միայն մէկ պատուհանէ լոյս կ'առնէ : Այժմ վանահայր է Դաւիթ վարդապետ , եւ կը կառավարէ բաւականին գոհացուցիչ կերպով : Մասնաւոր կալուածներ չ'ունի , միայն ժողովքներով եւ բարեպաշտից նուէրներով կը կառավարուի , կ'ապրի : Միաբան չ'ունի :

Դ . ԹՈՄԱՐԶԱՅԻ Ս . ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ

ՎԱՆՔ

Կեսարիոյ ութը ժամ հեռաւորութեամբ Թոմարզա պնուն գիւղին մօտ կառուցեալ գեղեցիկ եկեղեցիով եւ սենեակներով վանք մ'է : Ոմանք անունն իբրեւ աղաւաղեալ համարելով Թոմա Արծրունիին կ'ուզեն կարծել թէ Թ . Արծրունին շինած է : Մինչեւ քսան տարի առաջ փոքրիկ մատուռ մի է եղեր . բայց Կարմեքի Բարսեղ վարդապետ անուն ոմն՝ բարեսէր անձի մը եւ բարեպաշտուհի մը ձեռնտուութեամբ փառաւոր եկեղեցի մը կը շինէ , եւ իւր անխոնջ ջանիւք այս օրուան նախանձելի դիրքը կուտայ : Միաբան ունի երկու վարդապետներ , Կարապետ եւ Դաւիթ : Սա ալ կալուածներ չ'ունի , իւր թեմականաց շնորհիւ կ'ապրի :

ՀԱՅ ԳԻՒՂՈՐԷՒ ԿԵՍԱՐԻՈՅ

Թալաս . — Կեսարիոյ հեռի մէկ ժամ . երկրեակ կամ սրբոյն Բարսղի լեռան ստորոտը . 800 հայ , 900 յոյն եւ 300 տուն տաճիկ կը պարունակէ : Հայը կը բնակին երկու թաղերու մէջ , որ կ'անուանին վերին եւ ստորին : Վերին թաղի ազգայնոց վիճակը թէ՛ բարոյական եւ թէ՛ նիւթական , ստորիններէն աւելի գոհացուցիչ է : Վերինը ունին եկեղեցի՝ կառուցեալ յանուն

Ս. Աստուածածնայ եւ վարժարան մը, զոր հիմնած են Կիւլպէնկեան Տեաքը իրենց առաջին, «Վարդ - Պատրիկեան» անունը։ Յիշեալ Գերդաստանի ջանքիւք 1830 ին հաստատեալ Մամիկոնեան ընկերութեան կողմէն կը հոգացուէր. սորա գրամագլուխն արժէթուղթի կապուած լինելով անոր հետ ինկաւ։ Այս կերպով տեւեց յոյժ թշուառ մինչեւ 1881, յորում պոլսերնակ թալասցիք միանալով, դպրոցին կառավարութիւնն ինքեանք առին, եւ իրենց ծրագրոյն համեմատ վարժապետներն ալ իրենք զրկեցին, որով յոյժ բարեկարգ վիճակ մը ունի։ Աղջկանց վարժարանն եւս 1860 ին Տիկին Մարիամ Կիւլպէնկեանի շնորհիւ շինուած է եւ կը շարունակէ գոհացուցիչ կերպով։

Ստորին թաղն եւս ունի եկեղեցի յանուն Ս. Երրորդութեան, եւ դպրոց մը, Արչակունեան անուն, որ նոյնանուն ընկերութեան ջանքիւք կը կառավարուէր, մինչ այն օրն յորում փճացաւ իրենց գրամագլուխն արժէթուղթոց հետ։

Եղիշտաբնակ Յակոբ էֆ. Ալըդեան, բնիկ թալասցի, 1877 ին շինեց փառաւոր չէնք դպրոցի համար. այն օրէն ի վեր յիշեալ բարեսէր անձին շնորհիւ օրիորդաց վարժարանի մը տիրացած են թալասցիք, ուր կան 50 ի չափ աշակերտուհիք։ Մանչերու վարժարանն եւս կը շարունակէ խեղճութեամբ. տարեկան ծախք 40 ոսկի։

Թալասի տասը բոսէ հեռաւորութեամբ Քիւլպէնք-քէօյ անուն աւան մի եւս կայ ուր կան հայք իբրու 250 տուն, սորա եւս ունին երկու եկեղեցի շինեալ մին 1845 ին եւ միւսն 1882 ին յանուն Ս. Ստեփաննոսի։ Դպրոց եւս ունին 60 աշակերտօք։

Թալասցիք ուսումնասէր եւ ազգասէր չեն. գրականութեան եւ լրագրութեան «էր չ'ունին», եւ բնաւ ո' եւ է ազգային հարց չը հետաքրքիր զիրենք։ Նոր սերունդն եւս յուսալից չէ, քանզի կատարեալ կրթութիւն մը չ'ստանար։

Ե-Գարա. — Կեսարիոյ երեք ժամ հեռի եւ Ս. Կարապետի վանուց տասը բոսէ մեծ հայ քաղաք մ'է։ Կը սլարունակէ 420 տուն հայ։ Ունին փառաւոր եկեղեցի մը յանուն Ս. Ստեփաննոսի գեղեցիկ զանգակատունով եւ գմբէթով շինեալ 1871 ին։ Ունին երկու

քահանայներ, իրենց տղիտութեամբ հռչակաւոր։ Դպրոցի չէնքն եկեղեցւոյ չէնքին կից է. դպրոց անունը կրող յիշեալ չէնքին մէջ երկու իրարու հակառակ կուսակցութեանց դպրոցներն կան, երկուքն ալ եթէ չաղուն հատ մը չեն կարող շինել։ Ասոնցմէ մէկուն մէջ 15 աշակերտք կան. տարեկան ծախք տասն ոսկի։ Միւսին մէջ 70 աշակերտք կան եւ երկու վարժապետ. տարեկան ծախք քսան ոսկի։ Այս երկուքէն զատ կայ մասնաւոր վարժարան մը, ուր կան 20 աշակերտք. տարեկան ծախք տասն եւ ութ ոսկի. թիւ սլաշտօնէից մէկ։

Եւքարա այժմ հինգ «մեծաղօր» կուսակցութեանց բաժնուած է։ Ասոնցմէ մէկը դպրոցները բարեկարգել կ'ուզէ միացնելով. միւսը՝ բարձր թոշակ տալով աշակերտներ կրթել տեղ մը, եւ ապա վարժապետ ընել կ'ուզէ. միւս մը ո'չ ան կ'ուզէ ո'չ ան։ Չորրորդն իրենց գիւղին մենծ աղայներն պատճառ կը բռնէ, ժողովուրդը կը հարըստահարէ կ'ըսէ. հինգերորդը մենծ աղայներն են որ թէ' տրոց բախման եւ թէ' հաւաքման մասին իրենց հակառակորդները կը ճգմեն. այսպէս կ'ընեն, այնպէս կ'ընեն ի մի բան, առանց սակայն ճշմարտութեան հետեւելու։ Աստի կը հետեւի դպրոցները զատելու խնդիրն եւ այս եւս կը կատարուի առանց յապաղելու։

Վարժապետներուն ունեցած խեղճ վիճակը չենք ուզեր նկարագրել, որք թէ եւ իրենց պաշտօնին գլխովին անյարմար, սակայն արգահատելի են։ Եթէ այս կուսակցութիւնը միայն գիւղին մէջ խօսելով բաւականանային, բան մը ըսել չէր. բայց երբ Կեսարիա Արդարութեան պալատն երթաւ, միշտ լցուն պիտի տեսնես Եւքարացի դատախազներով եւ ամբաստանեալներով, որք խօսելը հերիք չը սեպելով իրենք զիրենք ատեանէ ատեան կը քաշկռտեն։ Ամօթ . . . եւ հաղար ամօթ . . .

Աղջկանց դպրոց մը շինել տուած են, բայց դեռ ո'չ աշակերտ կայ եւ ո'չ վարժապետ։

Եւքարացիք ինչպէս տղայոց նոյնպէս եւ աղջկանց դատախազութեան յոյժ անտարբեր են եւ յանցանք կը համարին վերջիններուն կրթութիւնն, անոր համար չա-

տերը կ'ընդդիմանան հիմա : Տեղացիք հա-
յախօս են , զարմանալի գաւառաբարբառ
մը կը խօսին :

Այս է հանրածանօթ Տոբթ . Ն . Ռու-
սինեանի հայրենիքն :

Մանճուսան . — Կեսարիոյ չորս ժամ
հեռաւորութեամբ մեծ գիւղ մ'է : Ունի
350 տուն հայ եւ նոյնչափ մ'ալ թուրք եւ
բողոքական հայ : Մուսնուսուկիք պան-
ծալի անցեալ մը ունին եւ այժմ' եւս կ'ո-
րորուն անցեալին վարդապոյն երազնե-
րով :

Ազգին տուած են պիւրայներ , վարժա-
պետներ , վարդապետներ , եւ կառավա-
րութեան եւս պաշտօնեայներ , որք գիւղէն
դուրս մեծ ծառայութիւններ մատուցած
են եւ յիշատակներն անջնջելի մնացած են :
Ս . Կարապետի վանքը դարուս սկիզբէն մին-
չեւ երեք քառորդն իւր զաւակները կառա-
վարած են ամենայն յաջողութեամբ եւ յոյժ
նախանձելի կերպով եւ այսօր Կեսարիոյ
թեմին արժանաւոր քահանայք իւր հարա-
զաւ որդիներն են : Պոլսոյ ազգային գոր-
ծերն եւս կառավարած է տալով Օտեան
Պողոս ամիրայի , Այվատեան Յովհաննէս
աղայի եւ այլոց պէս երեւելի անձնաւո-
րութիւններ : Ունին եկեղեցի մը յանուն Ս .
Աստուածածնի հիմնեալ 1856 ին , յիշատակ
Օտեան ամիրային : Ունին նաեւ դպրոց ուր
կը կրթուին ութսուն աշակերտք , նա եւ
օրիորդաց դպրոց մը ուր կան երեսուն ա-
շակերտուհիք : Տարեկան ծախքն է երեսուն
ոսկի : Յաւալի է որ տնտեսութեան սա-
տանան ի բաղմաց հետէ հոս ալ կը թագա-
ւորէ . ազգայինք միշտ պառակտեալ են ե-
րեք չորս կուսակցութեանց , որք երբեմն
կը համաձայնին եւ շատ նուրբ քաղաքա-
գէտներ լինելով երբեմն կը զատուին : Ա-
մեն պարագայի մէջ դպրոցը կամ եկեղեցին
է որ կը տուէ :

Երկու ընկերութիւններ ունեցած են .
մին Հողագործական ընկերութիւն , որ նը-
պատակ ունի եղեր դրամագլուխը շատը-
նելով կանոնաւոր դպրոց մը բանալ . բաց
թէ եւ բաւական դրամագլուխ ժողոված է ,
մասնաւորաց հաճոյից կը ծառայեն :

Միւսն ունի կալուածներ ի Պոլիս , որոյ
եկամտով կը կառավարէ իւր դպրոցը :

Գովելով կը յիշենք նորընծայ Տ . Պետրոս
Հօր Իզմիրլեանի անձնուիրական ջանքերն եւ
պառակտեալ ազգայինները միացնելու հա-
մար ցոյց տուած աշխոյժը : Յաջողութիւն
կը մաղթենք իրեն :

Հոս կան քսան տուն հայ բողոքականք ,
ուսին ժողովարան մը , քարոզիչ մը եւ վար-
ժուհի մը . իրենց դպրոցը կը գտնուին տա-
սըն եւ երեք աշակերտք եւ քսան աշակեր-
տուհիք :

Նիսաս կամ Նիղէ . — Լեքարայէ երեք
քառորդ հեռաւորութեամբ . կան հարիւր
վաթսուն տուն հայ եւ նոյնչափ մ'ալ թուրք :
Ունին եկեղեցի մը հիմնեալ 1851 ին : Շատ
անկանոն դպրոց մը քառասուն եւ հինգ
աշակերտք , Աղջկանց դպրոց չ'ունին . հոս
ալ աղջկանց դաստիարակութեան յարգը
գիտցուած չէ : Հայերէն կը խօսին որ եւ-
քարացոց հայերէնին մօտ է : Աոյն գիւ-
ղէն քառորդ մը հեռի է Տարսիեալս անուն
յոյն գիւղն ուր վեց տուն հայք եւս կան :
Հոս է յունաց անուանի մէկ վանքն Եա-
նար-Թաշ կոչեցեալ , ուր կ'երթան կար-
դացուելու հայ , յոյն եւ թուրք հիւանդք :
Կասի , Կեսարիայէն երեք ու կէս , Լեքա-
րայէն կէս ժամ հեռի յոյն գիւղ մի է , ուր
կը գտնուին նաեւ երեք տուն հայ :

Պալապէ որ է վերին Կասի . կան հարիւր
յիսուն տուն հայ որոց երկուքը բողոքական
են : Ա . Գանիէլի վանքէն քսան րոպէ հեռի :
Ունին քահանայ մը եւ խեղճ դպրոց մը :
Երեք տարի առաջ ընկերութիւն մը ունէին
որ իւր դրամագլուխը գործածեց կանոնա-
ւոր վարժարան մը բանալու եւ նոյնչափ
ատեն չարունակեց , բայց ստակին հետ
դպրոցն ալ լմնցաւ եւ ցաւալի է նոյնեւ
այսօր վերինք անմխարանութեան եւ հա-
կաւակութեան մէջ , եւ այս ալ ծագումն
առած է արոց հաւաքումէն , որպէս Եւքա-
րայինն : Այդ անհանդարտութիւնն եւ կը-
ռիւններն են որ կը բանդեն իրենց տունն
եւ դեռ իրենք չեն զգար . խեղճ ժողո-
վօրդ :

Տեղացիք կ'զբաղին ընդհանրապէս դա-
նակ շինելով եւ բրտութեամբ :

Քառորդ մը հեռի է ասկէ Ս . Պարոսմի
վանքին աւերակներն , որ Եէնիչէրեաց ձեռ-
քով բանդուած է կ'ըսեն 90-100 տարի ա-

ռաջ : Ձէ յայտ թէ ե՞րբ շինուած է և որո՞ւ միջոցաւ . բայց դեռ կան եւ կը տեսնուին եկեղեցիներ , աւազաններ և սենեակները : Հայախօս են նաեւ Պալականեցիք :

Մանգըն կամ Մասոն . Հայ եւ թուրք խառն գիւղ մի է . 240 տուն հայ կայ , ունին եկեղեցի , դպրոց եւ երկու քահանայ : Խանգարեալ դպրոց մը ունին ուր կան 40-45 աշակերտք : Աղգային զգացում եւ լեզու կորուսած են , թէպէտ իւր բոլորտիքի գիւղորէք բոլորն ալ հայախօս են : Էքէլեք , կան 25 տուն տաճկախօս հայեր . ունին եկեղեցի մը , երկու քահանայ , դպրոց մը 46 աշակերտք . տարեկան ծախք քսան ոսկի :

Սէրբէկ կամ Էվէրէք . Կեսարիայէն ութ ժամ հեռի արեւելեան կողմը Սրգէոսէն անդին է . գեղեցիկ դէրքով զուարճալի տեղ մի է : Կան ութ հարիւր տուն հայ թէ բուն գիւղը եւ թէ Ֆէնէսէ կոչուած թաղը : Երկու դպրոցներ ունին , որք Ռուբինեան անուն ընկերութեան մը ֆանիւր խիստ բարեկարգ կերպով կը շարունակէին չորս հինգ տարիէ ի վեր . բայց չը գիտեմ ի՞նչ պատճառաւ անմիաբանութեան սատանան ասոնց մէջ ալ մտած լինելով , այդ յոյժ բարեկարգ դպրոցը խափանուելու վրայ է : Յիշեալ դպրոցաց դասատուներն Տիարք Ե. Թիմուրճեան եւ Սարգիս Մէլէքեան , իրենց պաշտօնին յոյժ անձնուէր եւ աշխատասէր անձնաւորութիւններ են եւ պատիւ ուսուցչութեան : Սոյն ընկերութիւնն ունի նաեւ Սուրբակ ընթերցատուն մը որոյ հասոյթը դպրոցաց յատկացեալ է : Ձը մոռնանք յիշատակել որ , ընկերութեան կեդրոնը Կ. Պոլիս է : Աւերակ ունի գրեթէ աւերակ եկեղեցի մը , որ խարխալած և տեղ տեղ փլած է . թէ եւ Աւերակցին շատ եւ կեղեցասէր է , բայց մեծ մասն աղքատ է եւ հարուստներն ալ հոգ չեն ընել , « Թող Ս. Թորոս զինքը հոգայ » կ'ըսեն : Երեք քահանայք կան . դպրոցական տարեկան ծախքերնին է հարիւր յիսուն ոսկի . թիւ աշակերտաց երկու հարիւր եօթանասուն :

Հոս կան քսան եւ ութ տուն բողոքական հայք , ունին լուսաւորեալ եւ ալգաւսէր անձ մը քարոզիչ՝ զՊատ. Գ. Էօմիւր-

եան : Աղջկանց դպրոց մ'ունին , աշակերտք վաթսուն :

Չումաղլը , Ճիւճիւն , Թաշճի . փոքր հայ գիւղեր են . Չումաղլը՝ հարիւր հինգ , Ճիւճիւն՝ եօթանասուն և Թաշճի երեսուն տուն հայք կան : Ունին փոքրիկ փոքրիկ եկեղեցիներ եւ մէկ մէկ քահանայ , բայց դպրոց ոչ : Երեք տեղերն ալ բողոքականք կը գլուխուին : Աւերակ , Չումաղլը , Ճիւճիւն եւ Թաշճի ապականեալ հայերէն մը կը գործածեն :

Կարֆէր կամ Կէրմեր . Կեսարիոյ արեւմտեան կողմն աւան մ'է , հայ , յոյն եւ թուրք տարրէ : Հայք երեք հարիւր եօթանասուն տուն են . ունին եկեղեցի մը յանուն Ս. Ստեփաննոսի : Հոյակապ դպրոցի մը անունը միայն մնացած է : Սոյն դպրոցը ժամանակաւ կեդրոն եղած էր դաւաճոյս ուսուցման համար , բայց այժմ շատ ինկած է եւ յիշատակը միայն մնացած է : Կերմեր թէ Կարմիրցիք յոյժ աստարքեր են այժմ և չեն յիշեր իրենց դպրոցին վաղեմի փառքը : Դպրոցին տարեկան ծախքն է յիսուն ոսկի . թիւ աշակերտաց իննսուն եւ հինգ :

Տէրիվէնք եւ Դավուսուն . մանր գիւղեր են մօտիկ վերիններուն , երկուքն ալ ձորի մը մէջ շինուած են . առաջնոյն մէջ կայ եօթանասուն , երկրորդին հարիւր քսան տուն հայ : Ունին եկեղեցի և մէկ մէկ քահանայ : Դպրոցի աշակերտաց թիւն է Տէվէրէնք քառասուն եւ հինգ , ի Դավուսուն վաթսուն : Թիւ պաշտօնէից երկու . տարեկան ծախք քառասուն ոսկի : Երկուքին եւս տաճկախօս են : Ասկէ 40-50 տարի առաջ սորա երկուքին եւս հայախօս էին , բայց Կեսարացոց հետ խնամութիւն հաստատելով սկսած են թուրքերէն խօսիլ որպէս զի հասկանալի ըլլայ եւ այսպէս թրքացած են լեզուով և հետեւաբար այժմ զգացմամբ :

Ջէնճիր - տէրէ . մօտիկ յոյն գիւղ մ'է , ունի վանք մը որ ժառանգաւորաց գիւղերօթիկ դպրոցի մը վերածուած է եւ ո՛չ միայն վանուց կալուածներն ասոր յատկացուցուած են , այլ եւ յոյն բարերարք ամէն ատրի կը ճոխացնեն անոնց թիւը : Սոյն դպրոցին հաստատութեան միակ պատճառն է Գեր. Իսաննիս Կեսարիոյ յունաց մետրա-

պոլիտն , որ հակառակ իւր ծերութեան հասակին երիտասարդի պէս անխոնջ կ'աշխատի . թիւ աշակերտաց ութսուն եւ մէկ . վարժապետը են թուով տասն եւ հինգ . տարեկան ծախք , միայն ամսական 1,850 ոսկի : Մենք ալ ունինք ասոր մօտ վանք մը եւ վարդապետներ , առաջնորդներ . . . Ե՛րբ արդեօք օրինակ պիտի առնուն :

Նէյրէ . Կեսարիոյ թեմին ամենէն հեռաւորն . սոյն քաղաքին մէջ կան հարիւր յիսուն տուն հայք : Ունին եկեղեցի մը եւ քահանայ մը . նա եւ խելոյճ դպրոց մը , ուր կան ութսուն աշակերտք , սլաշտօնեայ մը ունին . տարեկան ծախք երեսուն ոսկի : Թրքախօս են եւ իրենք աղգայնութեան զգացումէ զուրկ են : Պոր . վերնոյն մօտ երկու ժամ երկու հարիւր աստը տուն հայ . ունին եկեղեցի մը եւ քահանայ մը . ծաղկոց մը ունին վաթսուն աշակերտք . տարեկան ծախք քսան ոսկի : Ագսարայ . հայք հարիւր քսան տուն են . ունին եկեղեցի մը եւ քահանայ մը . դպրոց չ'ունին : Իւրքիւս . հայք վեց տուն . եկեղեցի եւ դպրոց չ'ունին : Նէվշէհիր . հայք եօթանասուն տուն . ունին եկեղեցի եւ քահանայ մը . դպրոց մէկ , թիւ աշակերտաց քսան եւ չորս ,

ՎՏԱՐԱՆԻՆ

ՅԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԵՒԵՌԱՅԻՆ ՄԱՐԳԸ

Համայն արարածներէն մի միայն մարդը կարող է ընտելանալ երկրիս բոլոր կլիմայներուն : Բոյսերն իսկ՝ մինչեւ աստիճան մը , իրենց բնակութեան որոշեալ երկիրներն ունին , նմանապէս անասունք : Օրինակի համար՝ անասնոց մէջէն կապիկը , կօկորդիլոսը կամ առիւծն երբէք կարող չը պիտի լինին մեր կլիմայներուն մէջ ապրիլ . ինչպէս նաեւ ցուրտ երկրաց անասուններէն բազումը չեն ապրիր տաք երկիրներու մէջ : Բուսոց մէջ՝ համեմուկը , նարնջենին , խահուէ արտադրող ծառը չեն կարող ընտելա-

նալ մեր երկրաց կլիմայներուն , զի ձմրան ցուրտը զայնս կը սառեցնէ :

Ինչպէս ըսինք , մի միայն մարդը կարող է ապրիլ բոլոր կլիմայներու մէջ , առանց բացառութեան . թէ՛ այրեցեալ , թէ՛ բարեխառն , եւ թէ՛ սառուցեալ դօտիններուն մէջ :

Չ'ենք խօսիր բարեխառն դօտիններու բնակչաց վրայ , զի նոքա հանրածանօթ են . այլ այն տնապատ , ախուր ու սարսափելի վայրերուն վրայ , բեւեռներուն շուրջը , ուր կարճահասակ ու վայրենի Յսգիմացիները կը բնակին :

Ո՞վ կը յուսայ թէ կան մարդիկ որք ի . բենց բոլոր կեանքը կ'անցունեն սառեալ վրայ , շնչառութիւնը սառեցնող ցուրտին մէջ : Այս բաները գրեանց մէջէն կ'ուսանինք . սակայն կարգաւով իսկ՝ մեզ կը թուի թէ աւելի մտացածին խորհուրդի մը տպաւորութեան ներքեւ ենք , քան թէ աներկ-րայելի իրողութեան մը : Այսու հանդերձ՝ մեր ցեղի վերաբերող բազմաթիւ մարդիկ , ինչպէս Փրանսացիք , անգլիացիք եւ , ամբողջ ատրիներ ապրած են այդ տխուր երկիրներու մէջ : Զի անգամ մը նաւաբեկութեամբ անդ ինկած , ստիպուած են անդ սպասել մի քանի տարիներ , մինչեւ որ եւրոպական նաւ մը պատահամբ գալով , զիրենք փրկէ :

Մարդուս սոյն յատկութիւնն , որ է ընտելանալ եկրազնախ բոլոր կլիմաներուն , ցոյց կուտայ մեզ պայծառութեամբ այն պաշտօնը զոր նախախնամութիւնը յանձնած է նմա երկրիս վրայ . կը վստահացնէ զմեզ թէ՛ մարդս սահմանեալ է բազմացնել եւ քաղաքակրթել երկրիս բոլոր մակերեսոյթը :

Բեւեռային բնակչաց , Յսգիմացոց դէմքը տափարակ , լայն , կլոր եւ պղնձագոյն է . փոքր եւ ճնշեալ քիթ մ'ունին . իսկ աչերնին փոքր եւ մէկ կողմ խոնարհած է : Նոցա մագերը սեւ , երկայն ու անհարթ են . իսկ ճակատնուն մազերը կտրուած են : Յսգիմացին մօրուք բնաւ չ'ունի , այլ միայն մի քանի սեւ ու դուրդ թեւեր , վերին շուրթին եւ կզակին վրայ :

Տեղւոյն խիստ կլիման զՅսգիմացիս կը ստիպէ մուշտակներ ու թռչնոց մաշկեր մի-

այն հագնել, Նոցա սոնազգեստը՝ որ մինչեւ ծունկերնին կը հասնի, մուշտակէ շինուած է, խակ շապիկնին ու վարաիկնին, թռչնոց մաշկէ։ Բաճկոննին աղուէսի մուշտակէ է։ վեղարածեւ գլխանոց մ'ունին, որ բոլոր դէմքերնին կը ծածկէ, բացի աչքէն, դէմքին մէկ մասէն ու բերանէն։ Ձեռնոցնին փոկի մաշկէն շինուած է, ներքին կողմը չունի մաշկով ծածկեալ։ Գուլպանին նոյն նիւթերէն շինուած է։ Այսպէս հագուած՝ Նսգիմացի մը աւելի երկրտանի արջի մը կը նմանի քան մարդու։

Կանայք եւ մանկտիք նոյն համազգեստը կը կրեն։ Կանայք իրենց մազերը գլխուն վրայ կը կապեն։ դէմքերնին բաւական կանոնաւոր գծեր կը ներկայէ, կողմանակի դիտուելով։

Նսգիմացիք կը բնակին ձիւնէ շինուած հիւղերու կամ լաւ եւս է ըսել որջերու մէջ, որոնց ներքին կողմը մուշտակներով եւ թռչնոց մաշկերով ծածկուած բազմոցներ կան։ Ընտանիքի մը կարասիներն են կենդանեաց ոսկրներէն շինուած բալխիր մը, մի քանի շուներ, փոկի մաշկէ շինուած սանձեր, ասեղներ, ուրիշ դործիքներ բոլորը ոսկրներէ, եւ տեսակ մը քար որ իբր կանթեղ կը ծառայէ։ Վերջապէս որոգայթներ եւ ոսկորէ նիւզակներ, որոնցմով որսորդութիւն կ'ընեն։ Հիւղերէն շատերուն մէջ կը գտնուի տեսակ մը կրակաման, որուն վրայ կերակուր կը պատրաստեն։ Կըրակը կը շինեն փոկի կամ արջի իւղով, ապա կրակամանը վրան կը կախն։

Նսգիմացեաց քով ամուսնութիւնը գոյութիւն ունի։ Ընդհանրապէս երիտասարդին հոյքը կին կը փնտռէ իւր որդւոյն։ Նա ամուսնութեան սլայմանները կը կարգադրէ աղջկան ծնողաց հետ։ Երիտասարդ մը՝ ամուսնանալ կարենալու համար, նախ պէտք է վարպետ որսորդ մը լինի։ Սոյն վայրենեաց առաջին եւ առանձին հոգն է ուտելիք ձարել։ Եւ եթէ այս գլխաւոր բանն անգամ մը ապահովելու բարեբաղդութիւնն ունենան, անոնցմէ երջանիկ մարդ չի կայ աշխարհիս վրայ։ Իրենց վիճակէն չառ դո՛ւ մարդիկ են Նսգիմացիք։ օրն ողջոյն կը խնդան ու ծիծաղաշարժ պատմութիւններ կը պատմեն միմեանց։ Այս ուրախութիւնն

եւ գոհունակութիւնն, երբ մարդս ձիւնէ շինուած խրճիթներու մէջ կը բնակի, իրաւամբ ապշեցուցած են զիրենք ահամայ այցելող Եւրոպացիներն։ Արք, կանայք եւ մանկտիք, ծերունիք եւ երիտասարդք առանց կատակ մ'ընելու չեն խօսիր երբէք։ օրն ի բուն կը խնդան։ Եթէ կ'ազդես Եսգիմացոյն արտաքոյ կարգի ուրախութիւն մը պատճառել, տուր նա ուտելիք եւ կատակներ ըրէ։

Իրենց վայրենութեամբն հանդերձ Եսգիմացիք բարի են։ Նրկու դժբաղդ նաւաստիք, որք ընկղմեալ նաւէ մը ազատած էին, երկու տարւայ չափ մեծ դժուարութեամբ ծառի մը խոռոչին մէջ ապրելէ զինի, Պ. Էաթում անուն Նսգիմացի երեւելի որսորդի մը պատահելու բարեբաղդութիւնն ունեցան։ Մի քանի օր որսորդին հետ ի միասին իրենց խոռոչին մէջ ընակելէ զինի, Պ. Էաթում գիրենք իւր գիւղը տարաւ, որ քսանի չափ ձիւնակերտ խրճիթներէ կը բաղկանար։ Գիւղին բնակիչք ընդ առաջ ելան նոցա սողաքներով և շուներով։ Հազիւ թէ բալխիրները կանգ առին, եւ ահա բաղմութիւնը խմբուեցաւ անսնց շուրջն, ըստ սովորութեան բարձրաձայն ծիծաղելով։ Հիւրերը ներս հրամցուցին, և մուշտակազարդ բազմոցներուն վրայ բաղմեցուցին, ապա ուտելիք բերին եւ քնացուցին։ Նա մանաւանդ կանայք չքեղ ընդունելութիւն մը կ'ընէին, իւր իրենց բոլոր ձիւղը կը թափէին հիւրերը գո՛հ ընելու համար։ չոր կոշիկներ բերին, հանել տալով խեղճ նաւաստեաց խոնաւ եւ հին կոշիկները։

Նրբ սառը կ'սկսի կոտորիլ, Նսգիմացիք խմբովին որսի կ'երթան, զի աւելի փոկեր կ'որսալու ժամանակն է։ Նշանը տրուելուն պէս, բոլոր արք բալխիրնին կը պատրաստեն ու կը մեկնին, տունը թողլով զկանայս եւ զմանկտիս։ Որսի գործիքներն են կարթեր, նիւզակներ և տեսակ մը որոգայթներ։ Իւրաքանչիւր որսորդ սառը կտորած տեղը կը սպասէ ուշադրութեամբ, մինչեւ որ փոկ մը կամ ուրիշ կենդանի մը գալով, գլուխը գուրս հանէ շունչ առնելու համար։ ճիշդ ժամանակն է։ Նսգիմացին ձեռքի նիւզակն արագութեամբ գլխուն կ'իջեցնէ, և

եթէ զարնելու բարեբաղդութիւնն ունենայ, որսն իրենն է :

Որք երկու զբաղմունք ունին . որսալ և շունները խնամել : Տնային գործերը բոլորովին կանանց կը վերաբերին :

Որսը գիւղին հաստատման վայրը ցոյց կուտայ : Այսինքն Եսգիւացիք , երբ տեսնեն թէ տեղ մը որսը կը պակսի , անմիջապէս բալխիրները կը բեռնաւորեն և այլուր կը մեկնին . այնպէս որ նոցա գիւղերը մէկ տեղէ ուրիշ տեղ կը փոխադրուին , հովիւներու նման :

Սակայն միմիայն բնիկներ չեն որք կըրնան այսքան ցուրտ աստիճանաց ներքեւ ապրիլ . Եւրոպացիք ալ յաճախ ճանապարհորդած են դէպ ի Հիւսիսային Բեւեռն . այս ուղեւորութեանց շատեր ապարդիւն ելած եւ հարիւրաւոր մարդկան մահ պատճառած են : Երեւելիներէն է 1878 ի ուղեւորութիւնն Նորտէնքիօլտի առաջնորդութեամբը կատարուած , որ յաջողութեամբ պսակուեցաւ : Նպատակն էր գտնել երեք դարերէ ի վեր փնտռուած անցք մը , Ատլանտեան եւ Մեծ Ովկիանոսներու միջեւ , Սառուցեալ Ովկիանոսին միջոցաւ : Ուստի մեծ եւ ամենահաստատ շոգենաւ մը շինուեցաւ , Շուէտի թագաւորին ծախիւք : 1874 յուլիս 4 ին Վեկա մեկնեցաւ Հէօթինսպէրկի նաւահանգստէն : Նոր Զէմպլա հասաւ եւ մի քանի օր Եէնիսէյ գետին բերանն սպասելէ յետոյ , սկսաւ յառաջանալ : Երկու ամսուան մէջ Նորվեկիոյ Հիւսիսային ծայրէն 4,200 մղոն հեռացեր էր , եւ նըպատակին հասնելու համար միայն 420 մղոն կը մնար : Սակայն դժբաղդաբար , սեպտեմբեր 29 ին , սառերն յամենուստ չընկալուելով շոգենաւն , արգիլեցին յառաջխաղացութիւնն . ուստի ստիպուեցան ձգմունք անցունել , որ տեւեց տասն ամիս : Սառն այնքան հաստ էր , որ նաւուն մարդիկը կարող եղան տնակ մը շինել , սառերն իբր ատաղձ գործածելով : Տնակն իբր բնակարան ծառայեց ութսուց , որք տիւ եւ գիշեր գրաւեալ էին մագնիսական երեւոյթները դիտելով : Շոգենաւ տանող ճանապարհը չի կորուսանելու համար , 4-5 ոտք բարձրութեամբ սառի կտորներ դրին , եւ զանոնք չուաններով կապեցին : Զուանը պէտք էր յաճախ զինքը ծածկող ձիւնին

տակէն հանել : Սոյն դիտարանը կարգադրելէն զինի , սկսան շոգենաւով զբաղիլ . մեծ կայմը վերնայարկին վրայ պառկեցուցին . առջեւը վրան մը զետեղեցին եւ Վեկան ձիւնով ծածկեցին , սոսկալի ցուրտերուն ենթակայ չը լինելու համար : Միջնայարկին մէջ մեծ կրակարան մը դնելէն յետոյ , զայն ժողովատեղի ըրին : Մթերք չէր պակսեր , այնպէս որ իւրաքանչիւր մարդ մէկ մէկ բանով զբաղելով , ձմեռը գըրեթէ շուտով անցաւ , թէպէտ քերականութիւնը եւկտեմբեր ամսոյ մէջ 37-40 աստիճան ցոյց կուտար զերօքն վար : Սակէց զատ երբեմն երբեմն Հիւսիսային հողմ մը կը փչէր որ ժամուան մէջ 30-40 մղոն յառաջանալով ցուրտն աւելի կը սաստկացնէր : Միայն 1879 մայիս ամսոյ մէջ , սկսաւ սառը տկարանալ եւ Նորտէնքիօլտ ստիպուեցաւ ըստաւել մինչ ցուլիս : Յուլիս 18 ին Վեկա ճամբայ ելաւ և սկսաւ արագութեամբ դէպի արեւելք յառաջանալ . երկու օրէն Ասիոյ արեւելեան գլուխն անցնելով , խաղաղական Ովկիանոսին մէջ մտաւ . օգոստոս 14 ին շոգենաւն կանգ առաւ գիւղաքաղաքի մը առջեւ , Պերինկ կղզւոյն արեւմտեան կողմերը , եւ անդ ճանապարհորդը առաջին տեղեկութիւններն ստացան մայր-հայրենեաց վրայ : Սեպտեմբեր 3 ին Ջարոն հասած էին , եւ Պ. Նորտէնքիօլտ Եսգիւացի մայէն հետեւեալ հեռագիրը կ'ուղարկէր Օսգար թագաւորին Շուէտի .

« Շուէտական արշաւող խումբն իւր շնորհակալութիւնները կը մատուցանէ իւր Օգոստափառ պաշտպանին : Հիւսիսային անցքը գտնուած է , նոր Ովկիանոս մը երեւան ելաւ . եւ այս առանց մարդ մը իսկ կորուսանելու կամ շոգենաւուն միաս մը հասնելու : »

Այսպէս վերջացաւ այս ճանապարհորդութիւնն որմէ առաջ տասն և վեց ճանապարհորդութիւնը ապարդիւն ելած էին եւ որ իւր աշխարհագրական մեծ կարեւորութենէն զատ , լիովին ապացոյց մը եղաւ մարդկային կազմութեան գերազանցութեան :

Վ. Գ. ՄԷՇՏՈՒՏՃԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԲԱՐԵՎԱՄՆԵՐ

Բ.

ԲՕԼ ՏԸ ՊՐԻՎ

(Շար. նախորդ թուէն)

Ռօպէր, երբէք ըսպէ մ'իսկ կասկածած չէր Մատլէնի առաքինութեանն. նախանձն առաջին անգամ էր որ կը խայթէր նորա սիրտը. Մատլէնի վերջին խօսքերը քիչ մը հանդարտեցուցին զինք. բ'ըբան յօժար ենք մեր փափաքածն ընդունելու: Այլ սակայն Ռօպէր կ'իսովին միայն համոզուած էր երբ լոյսը վառելով Մատլէնի մօտեցաւ՝ որ յոյժ տօգոյն էր բայց կը ժպտէր

— Զարածճի նախանձոտ, ըսելով:

Տ'Օրչան ահաբկու հայեացքով մը համա- կեց զՄատլէն՝ ոյր չրթանցը վրայ կէս մնաց ժպտուն:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Ռօպէր աթոռի մը վրայ իյնալով:

Յանկարծ ակնարկը սարսափարկու եւ անքթիթ հաստատութիւն մը առաւ. Մատլէն՝ որ անոր կը հետեւէր՝ դողդիլալ սկսաւ. տ'Օրչան առարկայ մը նշմարած էր. սեղանի մը վրայ գտնուող ժամացոյց մ'էր այն. Ռօպէր ոտք ելաւ, ժամացոյցն առաւ եւ ահեղագոյն ճիշդ մ'արձակեց:

— Բօ՛ւ...:

Հրացանը զինելով, ուսեց եւ կրակ ըրաւ յանցաւորուհւոյն վրայ:

Տկար բոմբիւն մը լսուեցաւ. երկրորդ փողը թէպէտ պատիճով մը զինեալ, լեցուն չէր:

— Անմեղ եմ ես, գոչեց Մատլէն սար- սափէն խելայեղ:

Վատասիրտ էր Մատլէն:

— Պիտի մեռնիս, պատասխանեց տ'Օր- շան եւ թանգարանը վազեց դաշոյն մ'առ- նելու համար:

Բայց յորժամ ետ դարձաւ, Մատլէնի սենեակը պարապ էր իւրսիւրի քով ապաս- տանելու համար դահլճէն փախած էր նա: Ռօպէր կարծեց թէ արդէն պարտէզն հա-

սած էր, վար իջաւ եւ սկսաւ ծառուղիները խուզարկել. փոթորիկային անձրեւ մը սկսաւ տեղալ մեծակալոյակ. երկնից ջուրը տ'Օր- շանի գլուխն ողողելով կատալութիւնը փոքր ինչ հանդարտեցուց՝ որ կանգ առաւ շն- չասպառ, վատաւարեկ եւ գոչեց:

— Ո՛հ, Մատլէն չէ աւելի յանցապարտն. ուրեմն պէտք չէ որ այն մեռնի, բայց Բօ՛ւ...:

Հետեւեալ օրը, ժամը վեցին միջոցները, եօթը մարդ Վիլպօնի ճամբուն կը հետե-ւէին:

Ոչինչ աւելի սրտագրաւ բան, այս ուղին՝ ծանօթ Փարիզի շրջակայից ամէն ճեմասի-րաց՝ որ Մէտտոնի անտառը կտրելով, գե-ղեցիկ եղանակին մէջ յաւէտ յոյժ բանուկ ճաշարան մը կը տանի:

Ընդհանրապէս երբ շրջագայողը այս ճամ-բուն մէջ կը մտնեն, խնդիրը զուարճալի գրօսանքի մը վրայ կ'ըլլայ՝ զոր պարտի վեր-ջացնել հրճուալիւր եւ սրտազեղուն ճաշ մը: Այսու միշտ զուարթոտն կը լինի անդ հան-դիպուած ճամբորդներուն քաղաւածքն՝ ո-րով Վիլպօնի մենարանը կը գնան:

Մեր եօթ մարդիկն այսպէս չէին ուղե-ւորեր: Մանաւանդ երբ ճամբուն հետ ու-ղիլ անկիւն մը կազմող նրբուղիի մը հա-սան, ներս մտան անկէ: Երկու խմբակի բաժնուած կը քալէին: Երեքն առաջին խմբ-բակը կը կազմէին. չորսն երկրորդը. ամե-նեքին լուռ էին եւ մուկ, եւ իրենց դիմաց վրայ տեսակ մը թախծալից ծանրութիւն տարածուած էր:

Մէն մի խմբակին մարդերէն մին ատըր-ճանակներու տուփ մը կը կրէր վերարկունին ներքեւ ծածկուած:

Մենամարտութիւն մը տեղի պիտի ու-նենար, բայց յայնմ բաժին ունեցողներուն դիմաց վրայ տեսնուած ծանրախոհութիւնն ի նկատ առնելով, այդ մենամարտութեան պայմանները սարսափելի ըլլալու էին. ան-շուշտ գուշակուեցաւ թէ կռուողը Ռօպէր տ'Օրչան եւ Բօ՛ւ տը Պրիվ էին:

Քայլ մ'ետ գառնանք ուրպէս զի ի վեր հանենք այս մենամարտութեան զրդու-թեան պայմաններն, եւ այն եղանակն՝ ո-րով մարտամուկներն իրենց մարդախողտող

կարգադրութիւնները կրցած էին ընդունել տալ վկայից՝ ոչք կռուին պիտի նախագառնէին :

Մէն մի հակառակորդ իւր երկու ատըրւ ճանակներն ունենալով քսան քայլ հեռի պիտի կենար :

Պիտի կրնար հինգ քայլ առնել դէպի յառաջ :

Հրձգութիւնն ըստ հաճոյս տեղի պիտի ունենար որոշեալ նշանէ մը վերջ :

Տասը քայլ հեռիէն հրոյ չորս հարուածներ պիտի փոխանակուէին :

Ի հարկին զէնքերը վերստին պիտի լեցուէին :

Տ'Օրչան պարտէղին ծառուղեաց մէջ զՄատէն ընդունայն փնտռելէն եւ հուսկ ապա նորա կեանքը շնորհելու որոշելէն յետոյ , Սէվր հասած էր այն մեծ անձրեւին , առտնց լաւ մը գիտնալու թէ ո՛ր կը տանէին զինք իւր քայլերն : Անդամները կը դործէին , բայց Ռօպէր ապրիլն չէր զգար . յանկարծ անդունդ մը բացուած էր առջեւն եւ ինկած էր անոր մէջ : Վիշտը , զարմացումը , զայրոյթն եւ մանաւանդ երջանկութեանը կորուստն , աննկարագրելի յոյզ մը յառաջ բերած էին յանձին , և այս յոյզն այնքան մեծ էր՝ որ բոլոր կարողութեանցն անհնարին վատթարացման յառաջընթաց եղած էր միայն :

Գլխուն վրայ լախտի հարուած մ'ընդունողն ասոնցմէ զատ բան չը պիտի ըզգար :

Ի՛նչ , Մատէն , իւր կիներ , իւր գանձն , այն էակը զոր կուռքի մը սէս կը յարգէր և իրր բազմադրով տարփածու կը սիրէր , այդ պաշտելի գեղուհին՝ ոյր համար , ըստ իւր կարծեաց , չարութիւնը գոյութիւն չէր կրնար ունենալ , այդ սիրեցեալ արարածուն հին՝ ում գեղեցկութեանը չափ պարկեշտութիւն ալ կը վերադէր , կենացն այս հրեշտակը , վատանուն մ'էր եւ եթ , թըռուառական պոռնիկ մը : Երեք օրեր թողած էր զնա , երեք օրեր միայն , և աւելի պէտք եղած չէր՝ որ զրոգէր իւր երդումներն եւ զինքն անպատուէր :

Կարելի չէր այս , եւ տակաւին չէր կրնար հաւատալ . այլ սակայն , ամբաստանիչ գոհարն , այդ ժամացոյցը ձեռացը մէջ կը

բռնէր՝ որ սուտ չէր ըսեր եւ որոյ սլաքները , զիսուածին հեղնասէր քմահաճութեանց միով , մասնութեան անիծեալ ժամը կը նշանակէին : Եւ որով խաբած էր զինք Մատէն վատութեամբ : Ընդ Բօլ տը Պըրիվի , իւր սիրելագոյն մտերիմն , գրեթէ եղբայրն :

— Ո՛հ , խայտառակներ , անառակներ , դոչեց տ'Օրչան , իմ տունս , յիմ բացակայութեան , այն ինչ հեռացած էի ես վատահասիրտ եւ հանդարտիկ , հաւատարի սէր եւ ի բարեկամութիւն , իրենց ատելի մեղսակցութեան կասկածն իսկ չ'ունենալով :

Յնուոյ գազափարաց ուրիշ ուղղութեան մը հետեւելով .

— Բօլն է ասոնց ամենուն պատճառը , կրկնեց : Ճանչնալ կը կարծէի , բայց չէի ճանչնար զինք : Գիտէի թէ անխարդախ եւ անկեղծ էր . խաբեայ եւ կեղծաւոր է եղեր : Տունս մտած է չարագործի մը պէս և կիներ գողցած է յինէն : Վա՛յ ինձ եւ վա՛յ անոր . անշուշտ յանկարծակիի բերած է դիւրահաւան արարածունին , զրպարտած է զիս եւ ամէն հնարք ի դործ դրած , զայն ունենալու համար : Կանայք վատահալիր եւ անզօր կ'ըլլան . վտանգին մեծութիւնն յաճախ շատ ուշ կը հասկնան : Մատէն պարկեշտ էր , գուցէ տակաւին մի եւ նոյնն է , հակառակ դործած սծրին : Բօլ՝ անոր սպառնացած պիտի ըլլայ , տափասու տարօրինակ դեղ մը խմցուցած եւ սիրով արբեցուցած : Մատէն կը սիրէր զիս եւ տակաւին սիրելու է :

Բոլոր այս մտածութիւններ՝ ոչք քաջայայտ կը ցուցնէին մտացը վրդովուէն , ի մի անգամ եկան Ռօպէրին , մինչ յայն վայրկեան՝ յորում զգացած անհուն վշտէն ընկճեալ յարտասուս փղծկեցաւ :

Մօրը մահուանէն ի վեր առաջին անգամն էր որ տ'Օրչան կ'արտասուէր . սոսկատեսիլ եւ այն արտասուք՝ զորս չը կրնար բռնել Ռօպէրի կազմութեամբ կորովի մարդ մը , ճիշդ նորա սրտին բախածին նման դժբաղդութենէ մը վերջը : Վշտագի՛ն եւ դա՛ն արտասուք՝ որք հրակէզ կը կաթին ցամքած աղբիւրէ մ'որոյ բոլոր նեարդերը , գողցես մոմովի մը մէջ փրուած եւ գալարուած ըլլալուն համար վերադրած են :

Անձրեւը շարունակ կը տեղար . ջուրը դիմացը վրայ վտակասահ կը հոսէր արցունքաներուն խառնուելով :

Ռօսկէր յուսահատութեան այս բորբոքման տեղի տալէն վերջ , կոյր ձիու մը ոչնչացած զէպ յառաջ քայլելով եւ ուր տեղէն անցած ըլլալուն անտեղեակ , ժամ մը վերջը Սէվրի պողոտային մէջ գտնուեցաւ , պանդոկի մը գլխացն՝ ուր երբեմն կը մտնար , նորա մի մասը կադմոդ արձարանին մէջ լրագիր կարդալու :

Բնաւ չէր ուզեր յամարանոց վերադառնալ : Հագուստները ջրաթաթաւ եղած էին եւ սկսած էր մսիլ :

Պանդոկին դուռը բախեց :

Ամէն ոք կը ննջէր :

Յայնժամ պատին յենլով կրուկովը ուժգնակի զարկաւ :

Պահապան շունը բակին մէջ կաղկանձեց :

Շունը կը կաղկանձէ , տռամն է եկողը : Պատուհան մը բացուեցաւ եւ բամբակէ դտակով պանդոկապետն ահեղ հայհոյութիւն մ'արձակելէ վերջ հարցուց .

— Ինչ կ'ուզէք :

— Սենեակ մը :

Պանդոկապետը չը ճանչցաւ զՌօսկէր :

— Բանդ զնա' , թա' փառական :

— Ի Մէօտօն բնակող Պ . Ռօսկէր տ'Օրչանն եմ ես : Բացէք կ'աղաչեմ , չէ՞ք ճանչնար զիս :

— Այդ ուրիշ , պարոն , վայրկեան մը :

Մի քանի վայրկեան վերջը փողոցի դուռը բացուեցաւ :

— Ի՛նչ , դու՞ք էք , պարոն Ռօսկէր , դուքեց պանդոկապետն : Աստուած իմ , ի՞նչ վիճակի մէջ :

— Տունէն բացակայ էի . վերադարձս չէին սպասեր . կինս ի Փարիզ գտնուելուն անկարելի եղաւ ներս մտնալ , բանալիները միասին տարած է . կառք ալ չը գտայ : Շուտ սենեակ մը :

— Հիմակ . ի՛նչ , փեղո՞յր ալ չ'ունիք :

— Մտուողին այնքան մթին էր որ ծառի մը բախելով փեղոյրս ինկաւ՝ զոր չը կրցայ դտնալ : Քալենք , կը սարսուստ ցորդտէն :

— Ետեւէս եկէք :

Քառորդ մը վերջը Ռօսկէր պանդոկատիւրոջ հագուստներն հազած մեծավառ կրակի մը առջեւ կը նստէր : Օթեւանին սենեակներէն միոյն մէջ :

Անդ՝ աւելի տէր անձին , ծրագիր մը կը յօրինէր որուն սլիտի հետեւէր :

Տը Պրիվ իւր համարմանը մէջ այնքան բարձր տեղ մը գրաւած էր՝ որուն քաջութենէն վայրկեան մ'իսկ կասկածելու թշնամանքը չ'ըրաւ անոր :

Եթէ կարծեր թէ Բօլ փախուստովը պիտի կրնար պրծիլ իոր վրիժառութենէն , անոր տունը պիտի վազէր , եւ առանց բառ մը ըսելու քովը դանուող դաշոյնն ուղղակի սրտին սլիտի մխէր :

Ուստի ըսաւ իւրովի թէ ի վաղիւն իսկ մենամարտութիւն մը տեղի պիտի ունենար , սոսկալի մենամարտ՝ յորմէ իրեն յաղթական ելնելն յառաջագոյն կը տեսնար , վստահելով Աստուածային արդարութեան . եւ սկսաւ կռուին սլայմանները մատառնել . միայն Մատէնի անունն եւ իւր սլաութը պահպանելու համար կը խոստանայր իւրովի թէ մարտին ճամբրիտ շարժառիթն երբէք չը պիտի յայտնէր վկայից :

Ի ծագել լուսոյ , պանդոկին մանչերէն մին արթնցած ըլլալով Ռօսկէր թուղթ եւ մելան ուղեց եւ հետեւեալ նամակը գրեց Բօլի .

« Ահաւասիկ ձեր ժամացոյցն : Անօգուտ « է ըսել թէ ո՞ր գտայ : Հատուցում մը « պարտիք ինձ : Ժամը տասն եւ մէկին ի « Փարիզ Անգլիական Սրճարանին մեծ սրահ « հին մէջ գտնուեցէք ի միասին ունենալով « ձեր բարեկամներէն երկուսը , կարող իբր « վկայ ծառայել : Յառաջագոյն բան մը մի « ըսէք անոնց : Ես կրնամ զձեզ ի մենա- « մարտ դրդեւլ առանց անպատուելու դայն « ոյր անունը չեմ ուզեր տալ , եւ ընդուն- « նել տալ մեր ընկերներուն՝ որոնք պիտի « օգնեն մեզ՝ կռուի մը սլայմանները զորս « կամիմ անձամբ կարգադրել :

« Եթէ թշուառականաց յետնագոյնը « չէք , ճշդապահ պիտի ըլլաք :

« Ռօսկէր «Օրչան »

Ժամացոյցն այս նամակին կցելով , առաւօտեան ժամը տասնին տը Պրիվի տունը ղրկեց :

Բօլ գիշերն ողջոյն աչքը փակած չէր :

Ռօպէրի իւր վրայ ուղղած հրացանին հօրը մաքրելէն վերջը տուն վերադարձած էր յոյժ գիւրահասկանալի յուզման մը ճարակ լեալ, եւ գործաց յանցանացը մեծութիւնն ողջոյն առաջին անգամ չափելով :

Ի՞նչ չը պիտի տար այս պահուն՝ որ այն երեք աւուրք, իրեն համար այնքան արբեցութեամբ լի, երբէք գոյութիւն ունեցած չ'ըլլային :

Մնաց որ յամենայնի հաստատամիտ եւ ոճիրը լիազին վճարելու կազմ ու պատրաստ կ'զգար զանձն . բայց գլխաւոր մտադրաւորն էր Մատլէնի վիճակը եւ Ռօպէրի ցաւը :

Ի՞նչ անցած էր իր փախուստէն վերջը :

Տ'Օրչան ճանչցած էր զինքը . Մատլէն, հրացանին հարուածէն վերջն՝ որ տը Պրիւին հասկցուցած էր թէ իր ներկայութիւնն ամուսնէն իմացուած էր, չէ՞ր յաջողած խաբել զՌօպէր :

Բօլ, զղջացեալ երդումներ կ'ընէր իսպառ հրաժարիլ Մատլէնէն և կարելի եղածին չափ վաղ մեկնիլ, ի ֆրանսա ո՛չ եւս վերադառնալու համար, երբ Ռօպէրին նամակն և ժամացուցին առաքումն ամէն յոյս վերցուցին :

— Պիտի երթամ, պատասխանեց Բօլ, պիտի երթամ, ես ալ համամիտ եմ ընդ տիար տ'Օրչան :

Նամակարերն այս պատասխանը տարաւ Մատլէնի ամուսնոյն :

— Քաջ է, ըսելով պանդակը թողուց Ռօպէր, միշտ յուսակտուր, բայց հանդարտափրօտ եւ գրեթէ երջանիկ, այն գաղափարով թէ, արեւը մօրը չը մտած, արդարութիւնն ի գործ պիտի դրուէր :

Գիշերուան հեղեղաստատ անձրևին գեղահրապոյր օր մը յաջորդած էր .

Ռօպէր շուրջը գտնուող առարկաներուն երկար հայեացք մը ձգեց և հեգնալիք ժպիտ մը չրթ ունջներն փոթելով յուղի անկաւ դէպ յամարանոց : Տ'Օրչան ընդ Բօլ ընելիք մենամարտէն յաղթական ելլալուն օրջափ ալ ապահով ըլլար, հակառակին կարելիութիւնն ալ չէր կրնար լիովին մերժել, և չէր ուզեր մեռնիլ առանց վերջին անգամ մը զՄատլէն տեսնելու :

— Կ'ուզեմ մի քանի վայրկեաններ տակաւին նորա ըովիլը գտնուիլ, կ'ըսէր մոտփին : Վատութիւն մը պիտի ըլլար այս եթէ ճշմարիտ վտանգի մը չը գիմէի . բայց ո՞ գիտէ : Կարելի է կ'սպաննուիմ այս մենամարտին մէջ . եւ պէտք է որ դոնէ մինչև իսկ զՄատլէն ժառանգազօրիկ ընել եւ վատ մատնութիւնը մահուանէս վերջ հրատարակել սպաննալով երդմնեցնեմ թէ, ինչ որ ալ ըլլայ, մեղսակցին հետ վերստին չը պիտի տեսնուի երբէք : Օ՛ն յառաջ :

Վիշտն ու նախանձ կը մոլորեցնէին զիւր բանականութիւն : Այն՝ որ բնաւ եւ բնաւ պիտի չ'ուզէր իր անպատուութեան իմացութիւլը, յետ մահուանէն ամենամեծ շտապով մը տալ կը մտածէր անոր :

Ատելութիւնն եւ կսկիծը միայն կրնան ա'յսքան մոլորեցնել ողջախոհ միտք մը :

Տ'Օրչան առանց Մատլէնի վատաստութեան կը հաշուէր, ըստ որում՝ առտուն կանոնս փախած էր նա Իւրսիւլի հետ, և ի Փարիզ օթեւանի մը մէջ ապաստանած են թաղրեալ անուան մը ներքեւ :

Երբ Ռօպէր յամարանոց մտաւ, ոչ զորք գտաւ անդ :

Իւր հաոցէին կնքեալ նամակ մը, սրահին ճօճանաւոր ժամացոյցին պատուանդանին վրայ զետեղուած էր յակնդեսի :

« Կը վախճամ ձեր ցամառնէն, Ռօպէր : Կ'երկնչիմ ձեր դատաստանէն, կը դըրէր Մատլէն : Խենդ էի : Աստուած թա՛ծ էր զիս : Կ'երդնում որ կը սիրեմ զքեզ միշտ : Անյիշալար եղէք : Ընդ հուպ պիտի գիտցընեմ ձեզ ապաստանարանս » :

Ոչինչ Բօլի մասին. ոչինչ երկիւղ այն հետեւանաց վրայ՝ ոյք կրնային նոցա երկուքին համար ստեղծած նոր կացութեան արդիւնքն ըլլալ Բօլի եւ ամուսնոյն մասին :

ԼԵՕՔՕԼ - ՍԹԱԲԼՕ Թրգմ. Յ. Մ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
Կայարան Մուսթաֆա - Բաշայի

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԾԱՂԻԿ ՅՈԳԻՈՅՍ

Զի չըրթունք իմ մոտեցեցան լի բաժակիդ,
Զի ձեռքերուդ մէջ հանդէպեալ գալկահար
Իմ այս ճակատ, զի չնչեցի հոգեակիդ
Շունչն անուշակ, բայր յըստուերի թաղուած
յար,

Զի շնորհեցաւ ինձ լըսել քո մեղրածոր
Բերնէդ խօսքեր, որ արձագանք են սրտի,
Զի տեսայ քո ժղպտիդ շողն ու լալոյդ թոր՝
Աչերդ աչքիս վըրայ, բերանդ՝ իմ բերնի,

Զի տեսայ իմ գլխուս վերեւ այլայլուն՝
Շողունն աստղիդ, ո՛ր, ամպամած առ յուէտ,
Եւ իմ կենաց ալեոյն վրայ մի ծըլիուն
Տերեւ վարդի՝ թօթափուած թարմ հոտա-
կէդ,

Կրնամ ըսել արդ արագող իմ տմաց,
« Անցէք, անցէք միշտ, ա՛լ ես չեմ ծերանար,
Օ՛ն անդր ի բաց, ընդ ձեզ և հոյլ բիւր ծաղ-
կանց,
Կայ հոգւոյս մէջ մի ծաղիկ, լոկ ինձ համար:

« Զեր թեւ հարեալ իմ լիութի բաժակիս,
Յորմէ կ'ըմպեմ, կարէ ոչ ինչ թափել խուն.
Իմ սիրտ ունի ա՛յնքան սէր և հո՛ւր հոգիս,
Որքան չունի՞ր դուք մոռացում եւ աճիւն »:

(Վ. ՀԻԿՈՅ)

Թարգմանեց
Յ. ԹԱԹԱՐՆԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ՀԱՏԵՆՏԻՐ ԱՍԱՅՈՒԱԾՔ

(ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐԵՆԵ)

Ընդ գլխունս յարաբերութիւն հաստա-
տողը՝ կը դրուատի յայլոց. իսկ նա որ ընդ

տգէտս կը կենակցի, կը սկսուի յ'ամե-
նայնէ:

Տիգտը թէ տգէտին համընթաց լինի,
Պարմանալի չէ. այլ՝ երբ գլխունը. զի ամէն
ինչ իւր նմանին համակիր, աննմանին հա-
կակիր է:

Յորոգայթից թշնամոյն ղերծ լինելու
համար մարդս խելաց կը կարօտի.

Հեռագէտ եւ կանխապատրաստ մարդը
կ'աղատի յապագայ չարեաց:

Նա՛ որ ի քէն երկրւղ ունի, ի թագստի
առ քերդ եղծանել կը նկրտի.

Նա՛ որ ջանք կ'ընէ՝ իւր նպատակին կը
հասնի անշուշտ. նա որ փակեալ դուռ մը
յամառաբար բաղտէ, կը բացուի վերջա-
պէս:

Յօժարակամ առատաձեռնողին բարե-
բարութիւնքը արգասաւոր կը լինի եւ ինքը
կը բարձրանայ գտմ քան զգամ. իսկ այն՝ որ
հակառակօտէր կրիւք կ'առատաձեռնէ կ'աղ-
քատանայ հետզհետէ:

Քիչ խօսող մարդը պատկառելի կը լինի:
Քաղցրախօս ու մեղմ լեզուն սիրադրաւ
է յար:

Խօսից վսեմն ու աղղեցիկն սահուն եւ
համառօտ ոճին մէջ կը կայանայ:

Ոճ մը այն ժամանակ գեղեցկագոյն եւ
վայելուչ կը համարուի, երբ իւր սկիզբը,
չարունակութիւնն ու վերջը միմեանց հա-
մանուագ, ներդաշնակ շարայարեալ լինին:

Գրչի հարուածն անբուժելի եւ սաստա-
կագոյն է քան զդաշոյն:

Յուցամոլութիւնը ժանտախտ մ'է հա-
մաճարակ, և կը նիհարացունէ մարդոց բը-
սակներն:

Բարերարութիւնը յամենուստ կը դըր-
ուատի:

Մարդս բարեաց ծառան է:

Բարերարեալին լեզուն հանդէպ բարե-
րարողին կաշկանդեալ կը մնայ:

ՄԱՄԻԿՈՆ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՌԱՋԱՐԿԵԱԼ ԽՆԴԻՐՔ

ԹԻԻ 24. (Մասի թիւ 3814)

» 52. » » 3843)

Թ Ի Ի 50

Լ ՈՒԾՈՒՄՆ

Ք կոչենք տղայոց թիւն. $\frac{120}{\text{Ք}}$ պիտի լինի իւրաքանչիւր բաժինն : Արդ, խնդրոյն յառաջադրութեան համեմատ թէ որ տղայոց թիւը Ք+4 ըլլար բաժինը պիտի լինէր

$$\frac{120}{\text{Ք}} - 5 :$$

Աւելնալ, այս վերջին բաժինը (Ք+4) ու բազմապատկելով, յայտնի է թէ արտադրեալը պիտի ըլլայ 120 : Հետեւաբար .

$$\left(\frac{120}{\text{Ք}} - 5 \right) (\text{Ք} + 4) = 120, \text{ յորմէ}$$

$$\text{Ք} = 8$$

ՊԱՏ. — 8 տղայք կային որք հաւասարապէս ընդ ունեցան 15 ական նարինջ :

ԱՆՈՒԱՆՔ ԼՈՒԾՈՂԱՅ

Տ. Կ. Ռուբէն	Իւսկիւտար
Տ. Մ. Խանճեան	Փատը-գիւղ
Տ. Գ. Յ. Շուղարալեան,	Մալկարա
Տ. Ս. Պետրոսեան	Կիրասոն

Թ Ի Ի 51

Լ ՈՒԾՈՒՄՆ

Ք կոչենք օրիորդին տարիքը, հետեւաբար կ'ունենանք .

(Ք—12) 3 = 3 Ք — 36, որ կը ցուցնէ 12 տարի յառաջ մօրը տարիքը, որով եւ մօրն արդի տարիքը կը լինի 3 Ք — 24 .

(Ք—10) 3 = 3 Ք — 30, որ է 10 տարի յառաջ հօրը տարիքը, որով արդի տարիք հօրն, 3 Ք — 20 .

(Ք—3) 3 = 3 Ք — 9, մեծ մօրը տարիքն երեք տարի յառաջ, արդի տարիք մեծ մօրն 3 Ք — 6 .

3 Ք մեծ հօրը ներկայ տարիքն :

Արդ, օրիորդին, հօրը եւ մեծ հօրը տարիքները թուաբանական յառաջադրութեան կարգաւ ըլլալով, իրարմէ ունեցած տարբերութիւննին հաւասար է : Եւ քանի որ օրիորդին տարիքին՝ որ է Ք, եւ մեծ հօրը տարիքին՝ որ է 3 Ք, տարբերութիւնն է 2 Ք . ուրեմն օրիորդին եւ իւր հօրը տարբերութիւնը պիտի ըլլայ Ք, յորմէ կը հետեւի թէ հօրը տարիքն է 2 Ք : Հաւասարեցնելով 2 Ք եւ 3 Ք — 20 որք կը ներկայացնեն հօրը ներկայ տարիքը

$$3 \text{ Ք} - 20 = 2 \text{ Ք}$$

կը գտնենք Ք 20 .

ՊԱՏ. — Օրիորդին տարիքն է 20, մօրը 36, հօրը 40, մեծ մօրը 54 եւ մեծ հօրը 60 :

Տ. Ս. Պետրոսեան

Կիրասոն

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

14 Նոյեմբեր 1886

Քաւլարս զօրավարը մեր մէջ է : Ձարին զինուորական ներկայացուցիչն՝ ի լրանալ իւր վերջնագրոյ պայմանաժամին՝ ըստ պատուած դոհացումը չ'ընդունելով Խնամակալութեան կողմէ, մեկնեցաւ պուլկարական հողէն եւ երկուշաբթի գիշեր մայրաքաղաքս հասաւ, ընկերակցութեամբ Փիլիպէի ուսական հիւպատոսին եւ մի քանի պաշտօնէից : Չօրավարին օրինակին հետեւած են պուլկարական բոլոր քաղաքացի ուսական գործակատարը, իրենց հպատակաց շահուց պաշտպանութիւնն յանձնելով դերմանական կամ ֆրանսական հիւպատոսաց : Չօրավարն ու Պ. Իկէլսդրում (ուսական հիւպատոս ի Փիլիպէ) մեկնելէ առաջ իրենց ներկայութեան

վար առնել տուած են Սոփիայի ու Փիլիպէի հիւսկապարտանաց վրայ ծածանող դրօշները : Վառնայի մէջ եւս կատարուեր է այս գործողութիւն հանդիսաւորապէս . հիւսկապարտ կողմէ տալով նաւահանգստին մէջ խորսխեալ ռուսական մարտանաւուն սպայներն ու նաւաստիներն , անոնց ներկայութեան վար առնել տուեր է զինանշանն ու դրօշակն եւս սեւ շղարչի մէջ ծածկելով , ինք անձամբ առեր է : Յետոյ , հըրաժեշտը մատուցանելով իւր պաշտօնակցաց , մարտանաւ նստեր եւ ուղեւորեր է յՕսեսա :

Յարաքերութեանց այս խզումը բնականաբար սպառնական նշան մ'է Պուլկարաց համար որ չը զիտցուիր թէ ի՛նչ ընթացք պիտի բռնեն այս վճռողական վայրկեանի մէջ , երբ մանաւանդ միւս կողմէ կը խօսուի թէ մեծ Տէրութիւնը համաձայնելու վրայ են գործօն միջամտութիւն մ'ընելու համար ի Պուլկարի . այս միջամտութիւն անհրաժեշտ դատուեր է որպէս զի վերջ մը տրուի անխնայանութեան որ կը տիրէ ի Պալքանս եւ կարելի լինի իշխանական գահուն համար ընտրելի մը ներկայել պուլկար ժողովրդեան բուէին : Բ . Դուռն եւս մասնակից է այս ծրագրոյն որ կը քննուի Նախարարաց Խորհրդոյն կողմէ : Քաւալարս զօրավարն Ադրիանուպոլսէն անցնելու պահուն ըսեր է եղբր թէ « Օսմ . կայս . զօրքերն ի մօտոյ Արեւել . Բուսէլի պիտի մտնեն , մինչ ռուսական զօրքերը պիտի գրաւեն զՊուլկարիս » : Տէրութիւնը կը փափաղին միայն որ այս գրաւում , կամ « միջամտութիւն » , երկու երեք ամսէ աւելի չը տեւէ , որ բաւական ժամանակամիջոց մ'է նոր Սոսլարանիյէին ընտրութեան եւ գումարման համար , եւ առ այս պահանջուած բոլոր երաշխաւորութիւնները տրուին :

Սպասելով դուցէ՛ Տէրութեանց տալիք վճռոյն , Քաւալարս զօրավարը մայրաքաղաքս կը մնայ իբր հիւր ռուսական դեսպանին : Պ . Նէլսոնֆ ներկայացուց զնա նախարարաց եւ Մեծ - Եպարքոսին որուն հետ երկար տեսակցութիւն մ'աւնեցաւ օրուան խնդրոյն վրայ : Զօրավարն այսօր ներկայ կը գտնուի Սէլամլըքի հանդիսին եւ այս առթիւ կատարուելիք մեծ զօրահան-

դիսին եւ պատիւ կ'ունենայ Վեհ . Սուրթանին ներկայանալու :

* * *

Ազգային գործոց մէջ , Տիւրիկի Վազըֆ . ներս . խնդիրն առաջնակարգ կարեւորութիւն մ'ստացաւ այս օրերս : Այս խնդիր նոր չէ . Ազգ . Պատրիարքարանը քանիցս զբաղած է ագով եւ կերպ կերպ դժուարութիւնք ու միջագէտք անպակաս եղած են ամեն ժամանակ : Այս անգամ աւելի ծանր երեւոյթ մ'առաւ այն , երբ երկու շաբթի աւուր թուրք լրագրաց մէջ « Տիւրիկի Վազըֆներու Միւթէվէլլիի փոխանորդ Կարապետ Մովիկեան » ստորագրութեամբ ազգ մը տեսնուեցաւ որ կը յայտարարէր թէ , Լ. Քալֆի քննիչ դատարանը՝ Պատրիարքարանին իրաւասութիւնը ժխտող վճիռ մը տուած է Պատրիարքարանին եւ իրեն (Մովիկեանի) միջեւ նոյն դատարանին առջեւ ժամանակէ մ'ի վեր տեսնուող դատին մէջ : Այս յայտարարութիւն բաւական մտահոգութիւն պատճառեց ազգային շրջանակաց մէջ . սակայն ստուգուեցաւ ի վերջոյ թէ , թէպէտ յիշեալ դատարանը , Ֆէթվախանէի մէկ պատասխանին համեմատ , վճռեր է թէ Պատրիարքարանն իրաւունք չունի միջամտել Տիւրիկի Վազըֆներու գործոց , բայց այս վճիռ արտասանուած է ի բացակայութեան Պատրիարքարանի փաստաբանաց եւ Պատրիարքարանը բնաւ չ'ընդունիր այդպիսի վճիռ մը . հետեւաբար Ս . Պատրիարք Հայրն ու Քաղաքական Ժողովը խորհրդակցութեան մէջ են պէտք եղած ձեռնարկներն ընելու համար , որպէս զի Պատրիարքարանի սահմանադրական մէկ անժխտելի իրաւունքն իւր տեղը բերուի :

Որոշմամբ Քաղաքական Ժողովոյ , ազգային վարժարանաց կրթական միայուն Տեսուչ անուանեցաւ Իւթիւճեան Կարապետ էֆէնտի :

Տ . Ա .

ԽԺԴԺՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Ի ԲԱԼՈՒ

Բալուէն և չրջակայ բաղաճներէն խմա-
գրութեանս հասած նամակներ կը հաղոր-
դեն խժժեփական սոսկալի դէպք մը որ հոկտ-
19ի շաբաթէն կիրակի լուսանալու դիշերը
տեղի ունեցեր է քաղքին մէջ :

Պէրպէր Գրիգոր անուն երիտասարդ
աղագային մը և իւր կինը Մարիամ, շաբաթ
գիշեր ժամ վեցին տանէնքն ընդոստ կ'ար-
թնանա զբան զարնուած հարուածներէ :
Այր եւ կին միայնգամայն « ո՞վ էք » կը
գոչեն , սակայն նոյնհետայն հինգ զինեալ
չարագործներ դուռը խորտակելով ներս
կը խաժեն : Չարագործաց մին կը նստի կը-
նոջ գլխուն վրայ , երկուքը կը բռնեն զԳը-
րիգոր ու կը պահանջեն ցոյց տալ իւր
գանձուն տեղը , մահու սպառնալեօք : Հէգ
երիտասարդը կ'աղաչէ պաղատագին որ խը-
նայեն իւր կենաց եւ կ'ըսէ թէ ինք գանձ
չունի , թող առնուն տանին իւր տան մէջ
գտնուած ամեն ինչ : Չարագործք վերստին
կը պնդեն և տեսնելով որ իրենց սպառնա-
լիք արդիւնք մը չեն ունենար , չարաչար կը
սպանեն զԳրիգոր հինգն ի միտսին բտմնե-
լի վայրագութեամբ կը բռնաբարեն կընոջ
պտուղը , մահամերձ վիճակի մէջ թողլով
զայն եւ տնական ամեն ինչ առնելով կը
մեկնին : Կինը ժամ մը վերջը ուշաբերելով
սողալով եւ արիւնաթաթախ կը դիմէ դէ-
պի դուռն եւ օգնութիւն կը կոչէ լալադին
ձայնով : Դրացիը կը հասնին լայտերներ ի
ձեռին և հարկ եղած դարմանները կը տա-
նին հեգ կնոջ նոյն հետայն :

Առաւօտուն եկեղեցեաց զանգակները
կ'սկսին հնչել ամսրանուագ ամեն ոք կ'իմա-
նայ եղելութիւնն հասարակութիւնը կը հա-
ւաքուի աղագային վարժարանն եւ լուր կը
տըռուի կառավարութեան և Քաղաքին հայ
ընակիչը ամբողջ չորս-հինգ օր կը փակեն
իրենք խանութերն եւ կուզեն Գրիգորի
գիւղը տանիլ մինչեւ ի Տիգրանակերտ ,
բայց Բալուի Գեր . Առաջնորդն եւ Քաղա-
քական ժողովոյ անդամք աւելորդ կը հա-
մարին այսպիսի ցոյց մը , եւ հարկ եղածն
իսկոյն կը տեղեկագրեն կուսակալին եւ Ս .
Պատրիարք Հօր :

ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՕՐԱՅՈՅՑ

1887 տարւոյն Ընդարձակ Օրացոյցն
հրատարակուեցաւ նախորդ տարիներէ շատ
աւելի ճոխ .

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բացի բուն Օրացոյցէն կը պարունակէ
հետեւեալ վիճակագրական կարեւոր գիտե-
լքներն , Օճանէան Կայսր-Եթիւն , — Աւագանի
կայսերական պալատան , — Նախարարք Բ .
Դրան , — Մեծ պաշտօնատարք Մայրաքա-
ղաքիս , — Հրամանատարք բանակաց , —
Կուսակալք նահանգաց , — Պատրիարքունք
և աղագայեք , — Օսմանեան դեսպանք , —
Դեսպանք օտար տէրութեանց , — Վիճակա-
գրութիւն Օսմականաւարութեան , — Հայազգի
աստիճանաւորք և պաշտօնեայք Օսմ տէրու-
թեան , — Հայրապետ-Եթիւն Հայոց , — Եպիսկոպո-
սունք , — Ազգ . Կեդրոնական Վարչութիւն ,
— Յանձնաժողովք , — Պաշտօնեայք Պատ-
րիարքարանի , — Առաջնորդութիւնք Թուր-
քիոյ , Թեմք նոցա և տունք , — Հովուութիւնք
— Մայրավանք Թուրքիոյ , — Թաղօրայք Կ .
Պոլսոյ , — Համագումար Թաղօրէից , —
Բարեգործական եւ կրթական հաստատու-
թիւնք , — Առաջնորդութիւնք ի Ռուսաս-
տան և այլն , — Մայրավանք ի Ռուսաստան
և այլն , — Կայսերական գերդաստան Ռու-
սիոյ , — Հայազգի աստիճանաւորք և պաշ-
տօնեայք Ռուսական , Պարսկական և այլ և
այլ տէրութեանց , — Հռովմէական Հայ
հասարակութիւն , — Բողոքական Հայ հա-
սարակութիւն , — Դասատուք պետական
ուսումնարանի , — Բժիշկք քաղաքական և
գինուորական , — Փաստարանք , — Արուես-
տագէտք , — Լրագիրք , — Հեռագրութիւնք
Թուրքիոյ և միջաղագային , — Եւրոպական
միջաղագային թղթատարութիւնք , — Եւրո-
պական Նամակատունք , — Յամաքային
թղթատարութիւն Ասիական Թուրքիոյ ,
— Ժամացոյց սուրհանդակաց Օսմ . միջաղ-
ագային թղթատարութեան , — Յուցակք եր-
թեւեկութեանց շողենաւուց այլ և այլ
ընկերութեանց , — Պատկեր 1887 թուին ,
— Վիճակագրութիւնք օտար տէրութեանց ,
— Ազգք , — Ծանուցմունք :

Ներկայ տարւոյ Ընդարձակ Օրացոյցի
ընդարձակութիւնը 320 երեսներու բարձ-
րանալով հանդերձ 3 զրշի գինն անխօփօս
պահուած է :

Կեդրոնատեղին է Ակոբեան խան թիւ
13 , Տպագրատան գրատունն :

Սրտօնատէր Կ . Ս . ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼԷ ԿՐԱԳՐՈՒ